

ACC. N:R M. 14875: 1-9.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Ligund Svensson, Farstorp*
Härad: *V. Göinge* Berättare: *olika personer; se uppt. bladens
baksida!*
Socken: *Farstorp* Berättarens yrke:
Uppteckningsår: *1959* Född år i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

*Tal och andra finrum. s. 1-9.
(Skisser i sid. 4.)*

LUF 112.

21/2-59

SAL OCH ANDRA FINRUM. (LUF 112)

Luf 112

1

Martin Johansson:

Gammalstorps gård var socknens största och förnämsta under 1800-talets senare del. Ägare var Nils Persson, som förutom jordbruksdriften även bedrev stor brännerirörelse under 1890-talet.

Stora byggnader fanns på Gammalstorpsgården. Stuglängan, som var mycket lång, låg med gaveln mot landsvägen (nuv. Lennart Tuveasons tomtplats). Längan var inte hög, men på vissa sätt var den något pampigare än på bondgårdar i allmänhet. Fönstren var rätt stora, likaså dörrarna. Fastedörrarna kunde låsas inifrån med en stor järnbom eller hasp. Rummen var inte så många, men de var stora. På gaveln mot vägen fanns kontoret samt en kammare, därnäst den stora "folkastuan" tvärs om huset, sedan kök med murning och förstu, så ett par mindre kamrar eller vad det nu var, därefter den stora genomgående "Salen" och sist på gaveln två stora kamrar.

I dagligstugan, "folkastuan" var väggfasta bänkar vid det långa matbordet. De hade mycket folk i maten på den gården.

Per Bengtsson:

Den stora Gammalstorpsgården ägdes av min farbror Nils persson. Boningslängan var mycket lång, men skilde sig inte i så mycket från andra gamla stugolängor. Den stora järnhaspen i vardagsfastan var med dörrarna reglades om nätterna, var emellertid något säreget.

Nils Perssons far, Pehr Bengtsson, kom till Gammalstorp 1838. På den tiden var stugolängan inte så lång som senare. Någon gång kring 1800-talets mitt byggde Pehr Bengtsson till längan med en stor genomgående sal och två kamrar på östra ändan. Dessa var finrummen. Pehr Bengtsson var en mycket betrodd man, bl.a. kommunalnämndsordf., nämndeman och slutligen häradsdomare. När han omkr. år 1880 sålde gården till sonen flyttade han med sin hustru in i en intilliggande undantagslänga, som han byggt åt sig.

År 1909 eller 1910 blev det slut med Gammalstorpsgården. Nils P. hade sålt gården till ett bolag, som nu styckade den i egnahem. Var och en av de nya bönderna fick sin del av bl.a. boningslängan att riva och bortföra. Den gamla förnäma gården fick ett snöpligt slut.

PS. En vacker trädgård med damm fanns förr utanför boningslängan.

Oskar Kjelkeryd:

De större gårdarna i socknen hade vanligen vid tiden kring år 1900 mycket långa boningslängor med både stor "vardagsstua" och en stor sal, som båda "gick tvärs om längan". Sådana längor fanns hos Nils Andersson i Troedstorp (1¹⁵); de stora gårdarna i Luhr: Nils Tufvessons (1²), Ola Nilssöns (3⁸) och Walldaus (4²); de stora gårdarna i Hörröd: Bengt Perssons (3³), Olof Nilssons (7¹¹) och Nils Jönssons (6¹³); Lars Olssons i Kråkeberga (3¹) och på flera andra stora ställen i socknen. Numera har vanligen dessa byggnader ändrats så att ett av de stora genomgående rummen delats upp till mindre rum.

Även i de större gårdar där blott en genomgående storstuga fanns, brukade denna kallas för sal om den användes som finrum, annars kallades den "storstua" eller "stua". På smågårdarna brukade man inte benämna storstugan som sal, här sade man bara "stuan".

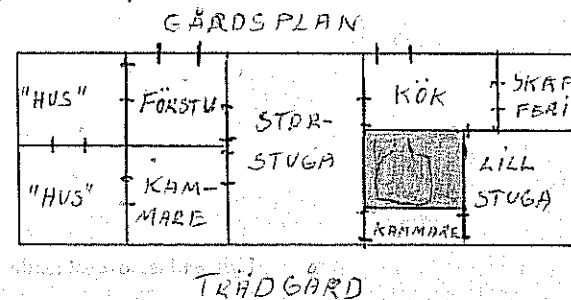
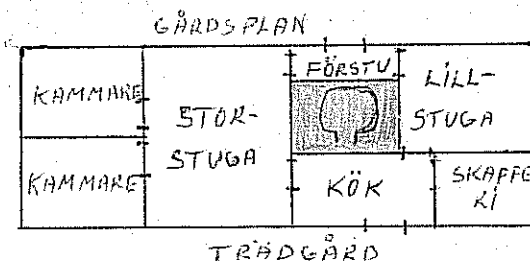
Salen var gårdens finaste rum och användes bara vid kalas eller när det eljest kom främmande. Här hade man de bästa möblerna och det finaste bohaget. Vid sidan om salen brukade alltid finnas ett par kamrar som också bara var finrum. I salen fanns vanligen murad kakelugn.

Upptecknaren:

Ännu finnes i Farstorps socken ett stort antal äldre mangårdsbyggnader, uppförda under perioden 1825-1880, den intensiva expansionstiden närmast efter enskiftet. Jag skulle kunna räkna upp minst ett 70-tal sådana boningslängor på stora och små bondgårdar runt om i socknen. Alla är byggda i trä med väggar av liggande furuplank med eller utan stolpverk. Längornas storlek, särskilt längden, växlar betydligt, men beträffande planlösningen har de alla mycket gemensamt.

Vidstående planteckning visar den byggnadsplan som är vanligast på mindre och medelstora gårdar. Enbart i Tviggasjö finns ännu tre boningslängor som byggts sådana: 3¹⁰A (byggd 1849), 3¹⁷ (byggd 1878) samt 3²⁷ (byggd 1878, min mors föräldrahem).

En annan gammal boningslänga i Tviggasjö, gården 3⁵, är byggd troligen redan 1824 enligt vidstående, även mycket vanliga grundplan:

Min mor (f.1877 ,d.1959) har berättat, att de två yttre rummen på sistnämnda gården ända fram till år 1899 utgjorde s.k. hus, d.v.s. förvaringsrum för varjehanda. Först detta år inreddes de som boningsrum, d.v.s. finrum.

Mors föräldrahem i Tviggasjö (första skissen) byggdes 1878 av en gammal bonde som undantagshus, men var som sådant tämligen stort, lika stort som på en vanlig mindre bondgård. Mors föräldrar flyttade dit 1882. Hon har berättat, att under hennes ungdomstid användes storstugan som vardagsrum, medan lillstugan och båda kamrarna mestadels stod som finrum. På 1890-talet tillbyggde man huset några alnar på kammargaveln, varvid två små och en långsmal kammare bildades; En ny skorstensmur med två murade kakelugnar sattes mellan kamrarna. Den ena av de små kamrarna hade fadern sedan som sitt rum eller "kontor", medan de båda övriga alltid stod som finrum.

Efter hand som familjen minskade gonom att syskonen flyttade från hemmet började man använda lillstugan som vardagsrum, medan storstugan alltmer fick bli finrum. "Vi bodde inte där längre", sade hon.

Mor berättade också, att på den tiden de använde storstugan som vardagsrum hade de ett långbord med långbänkar i ena hörnan. I övrigt fanns i "stuan" någon utdragssäng, ett par skåp, en s.k. puff (låda med klätt lock), några stolar. På den tiden fanns endast ett fönster på vardera ytterväggen; fönstren dubblerades senare. Sedan när storstugan började bli finrum kasserades långbordet och bänkarna. Istället hade man ett runt bord mitt på golvet med hänglampa över. Sängarna flyttades också ur rummet och ersattes med en soffa m.fl. möbler. Orgeln, som mor fick 1902, fick sin givna plats i storstugan. Till saken hör, att predikningar, "läsemöten", så gott som varje månad hölls i hemmet, och därför ville man naturligtvis ha så snyggt som möjligt just i storstugan, dit mycket folk samlades till mötena.

År 1910 flyttade mor och hennes föräldrar från gården. Det kan tilläggas, att allt sedan dess har på denna gård storstugan och de två kamrarna helt använts som finrum och gör så fortfarande, medan kök och lillstuga under 1930-talet tillbyggdes för att bli rymligare.

Detta exempel torde vara mycket typiskt för mindre och medelstora

gårdar. Storstugan tycks allmänt ha utgjort vardagsrum under 1800-talet, medan någon kammare och i mån av plats även lillstugan utgjort finrum; ofta var någon gavelkammare fortfarande oinredd och användes som "hus" (väl en kvarleva av den gamla beteckningen härbergshus). Sedan har storstugorna allt mera fått karaktären av finrum.

Hållande av särskild s.k. sal för högtidsbruk förutom de vanliga storstugorna har förekommit på flera av de större gårdarna, som framgår av uppteckn. sid. 1-3. Samtliga de här nämnda bönderna var på sin tid kommunalpamper och räknades som verkliga storbönder. Ännu en sådan gammal bondgård med sal skall här nämnas:

På gården Boa 1⁴ finns en ståtlig boningslänga i två våningar av den typ som är vanlig i t.ex. Osby och Örkened. Här i socknen är den ensam av sitt slag. Den har byggts av storbonden Håkan Månsson troligen år 1831. Båda våningarna har stora, genomgående storstugor, varav den i övre våningen kallats salen. - Enl. uppgift av nuv. ägaren Hølding Håkansson finns inte en stolpe i hela längan, utan väggarna består av liggande 5-tumsplank, laxade ihop i hörnen. I ovanvåningen

har aldrig funnits tapeter, utan de handhyvlade plankorna ligger synliga.

För några av de på sid. 3 nämnda stora mangårdsbyggnaderna med sal kan byggnadsåret ganska exakt uppgivas. Den långa boningslängan på Luhr 1² byggdes omkr. år 1882, av kommunal mannen, senare även riksdagsmannen Tufve Tufvesson, som vid nämnda tid flyttade hela sin gård hit från dess gamla plats i byns centrum. Hörröd 3³ och 7¹¹ nybyggdes båda som utflyttargårdar under 1850-talets första årlit.

Även en vanlig storstuga, använd som finrum, tycks ofta på 1900-talets början ha benämnts salen, dock långt ifrån i alla hem. Något senare har matrummet blivit den vanliga benämningen. För egen del har jag någon gång hört folk benämna sin gamla storstuga för salen; matrummet har dock varit den vanligaste benämningen i min tid. Men även i nutiden får man ofta höra "stuan" eller "storstuan".

Något mycket typiskt beträffande möbleringen i en bondgårds stora finrum (storstuga, sal, matrum) ända fram till våra dagar är att

ett stort matbord står mitt på golvet, medan övriga möbler tämligen stelt står uppradade kring väggarna.

Finrummen har allmänt brukat användas som gästrum vid behov. De så vanliga gavelrummen, kamrarna, bredvid storstugan-salen har ofta saknat eldstad, varför de varit svåra att utnyttja vintertid.

Under 1940- och 50-talen har flertalet äldre böningshus undergått betydande renoveringar och moderniseringar. De gamla gråstensugnarna har rivits bort, de gamla sexrutiga fönstren har utbytts mot moderna standardfönster, köken har totalmoderniserats, väggar och innertak har klätts med fiberplattor, ibland har s.k. öppen spis monterats in i ett eller flera rum, centralvärmeledning har installerats, ytterdörrar i ek och råglas har insatts. Rumsindelningen har härvid ofta ändrats, men den gamla storstugan-salen har man i regel varit mån om att bevara. - Ibland kan man önska att pieteten mot den gamla byggnasstilen hade varit något större.